

*Матеріали міжнародного круглого столу
Ужгород, 23 серпня 2022 рік*

UNIVERSITATEA DE VEST
"VASILE GOLDIȘ"
din ARAD

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ» ЮРИДИЧНИЙ
ФАКУЛЬТЕТ КАФЕДРА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО
ПРАВознавства
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА КРАЇН ЄВРОПИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПРАВОСУДДЯ
АСОЦІАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ОСВІТНЬОГО
ТА НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В. ГОЛДІША (М. АРАД, РУМУНІЯ)**

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНО- ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Матеріали міжнародного круглого столу

23 серпня 2022 р.

К 65 Національний та міжнародно-правовий механізми забезпечення права людини на життя в умовах війни: матеріали міжнародного круглого столу, м. Ужгород, 23 серпня 2022 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. – 71 с.

ISBN 978-617-8046-00-2

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Національний та міжнародно-правовий механізми забезпечення права людини на життя в умовах війни», яка відбулася на базі юридичного факультету Ужгородського національного університету 23 серпня 2022 р.

ISBN 978-617-8046-00-2

© ДВНЗ «Ужгородський
національний університет,
2022

Васильчук Л.Б.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права та
порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМОДІЮ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА З ПРАВ ЛЮДИНИ ТА МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В АСПЕКТІ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ

Як свідчить практика, саме під час збройних конфліктів права людини порушуються найбільше. Відтак, протягом багатьох років експерти приділяли велику увагу розробці інструментів, спрямованих на полегшення людських страждань під час війни та конфліктів. На сьогодні всі три сфери сучасного міжнародного права намагаються забезпечити захист жертв війни: міжнародне право прав людини, міжнародні закони у справах біженців і міжнародне гуманітарне право.

Міжнародне право прав людини являє собою систему міжнародних норм, спрямованих на захист і підтримку людей, незалежно від їх національності, місця проживання, статі, національного походження, кольору шкіри, релігії чи будь-яких інших положень. Останнє передбачає зобов'язання держав діяти певним чином або утримуватися від конкретних дій з метою захисту прав людини [1, с.4].

Своєю чергою, міжнародне гуманітарне право складається з норм, які з гуманітарних причин спрямовані на обмеження наслідків збройних

конфліктів. Воно спрямоване на захист людей, які не беруть або більше не будуть брати участі у бойових діях, а також на обмеження методів ведення війни [2, с.9].

На сьогодні вкоренилося неписане правило, яке полягає в тому, що «оскільки зобов'язання щодо прав людини впливають із визнання невід'ємних прав усіх людей, і ці права можуть бути порушені як у мирний, так і воєнний час, міжнародне право прав людини продовжує застосовуватися в ситуаціях збройного конфлікту» [3]. У договорах про права людини немає вказівок на те, що права людини не застосовуються під час війни. Відтак, обидві галузі права (міжнародне гуманітарне право та міжнародне право з прав людини) розглядаються як додаткові джерела зобов'язань у ситуаціях збройних конфліктів. Обидві галузі права спрямовані на захист усіх людей і ґрунтуються на принципах поваги до життя, добробуту та людської гідності. Вони обидві знаходять свій вияв в міжнародних договорах, які підкріплюються міжнародним звичаєвим правом. Найважливіша суттєва відмінність полягає в тому, що захист прав людини згідно з міжнародним гуманітарним правом здебільшого ґрунтується на відмінностях – в основному між цивільними особами та учасниками бойових дій – які невідомі міжнародному праву з прав людини.

Міжнародне право прав людини відображено в Загальній декларації прав людини, а також у ряді міжнародних договорів з прав людини та в міжнародному звичаєвому праві. Серед основних універсальних договорів про права людини можна назвати наступні:

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права та Факультативний протокол до нього; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та два факультативні протоколи до нього; Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Факультативний протокол до неї; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання та Факультативний протокол до неї; Конвенція про права дитини та два факультативні протоколи до неї; Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей; Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень; Конвенція про права людей з інвалідністю та Факультативний протокол до неї. Міжнародне право прав людини також включає права та свободи, які стали частиною міжнародного звичаєвого права [4, с.25].

З іншого боку, міжнародне гуманітарне право знаходить свої джерела в договорах і міжнародному звичаєвому праві. Сучасне міжнародне гуманітарне право складають такі міжнародні документи: Гаазькі положення про закони та звичаї сухопутної війни; Женевська конвенція (I) про поліпшення долі поранених і хворих у діючих збройних силах; Женевська конвенція (II) про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі; Женевська конвенція (III) про поводження з військовополоненими; Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни; Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту

жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I); Додатковий протокол до Женевської конвенції, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II). Інші міжнародні договори вважаються джерелами міжнародного гуманітарного права у тій мірі, в якій вони регулюють ведення війни та накладають обмеження на використання певної зброї [5].

Захист права на життя за міжнародним правом з прав людини.

Право на життя, яке зазвичай називають «найвищою соціальною цінністю в ієрархії прав людини», гарантується договорами міжнародного права з прав людини і загальним міжнародним правом. Однак воно не є абсолютно захищеним. Смертна кара є прикладом відсутності абсолютного захисту (стаття 6(2) Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [6], стаття 4(2) Американської конвенції з прав людини [7], стаття 4 Африканської хартії прав людини і народів [8]. Своєю чергою, Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод містить вичерпний перелік визнаних причин для втручання зі смертельним наслідком (що стосується переважно самозахисту), а саме: 1) Захист будь-якої особи від протиправного насильства; 2) З метою здійснення законного арешту або запобігання втечі особи, яка законно затримана; 3) У законних діях, вжитих з метою придушення бунту чи повстання [9].

При збройних конфліктах та воєнному стані обов'язково повинні поважатися принципи необхідності та пропорційності. Оцінюючи, чи є застосування сили суворо пропорційним, слід звернути увагу на характер

переслідуваної мети, небезпеку для життя та ступінь ризику того, що застосована сила може призвести до втрати життя (Stewart v. United Kingdom) [10].

Держави повинні утримуватися від свавільних вбивств і вживати позитивних заходів для захисту життя людей, які перебувають під їхньою юрисдикцією (LCB проти Сполученого Королівства, 1998, ЄСПЛ, пункт 36). Позитивні зобов'язання можуть мати наступну форму: обов'язок прийняти законодавство для захисту права на життя; обов'язок вживати всіх можливих запобіжних заходів і контролювати дії поліції, щоб звести до мінімуму застосування смертельної сили; обов'язок запобігати нападам осіб, які перебувають під юрисдикцією держави, на фізичну цілісність інших; обов'язок провести ретельне та змістовне розслідування у випадку вбивства людини (Kaaya v Turkey) [11].

Ці правила, розроблені в рамках міжнародного права з прав людини також можуть застосовуватися в ситуаціях збройного конфлікту. Наприклад, органи міжнародного права з прав людини вимагають від держави пошуку та збору пораниених і хворих після бою, як це робить міжнародне гуманітарне право (Ahmet Ozkan v. Turkey) [12].

Захист права на життя за міжнародним гуманітарним правом. Як можна справді захистити право на життя, якщо комбатанти мають дозвіл на вбивство під час збройного конфлікту? Відповідь дається з огляду на те, що дозвіл поширюється лише на певний сегмент осіб, конкретну ситуацію та час під час збройного конфлікту. Є також багато положень, які захищають життя учасників бойових дій і цивільних осіб.

Згідно зі статтею 48 Додаткового протоколу I 1977 року до Женевської конвенції 1949 року, «Сторони конфлікту повинні завжди проводити різницю між цивільним населенням і комбатантами, а також між цивільними об'єктами та військовими цілями і, відповідно, спрямовувати свої операції лише проти військових цілей». Це положення виражає так званий *принцип розрізнення*. Виходячи з цього принципу, ступінь захисту права на життя під час збройного конфлікту залежить від статусу особи (комбатант чи цивільна особа) [13].

Захист права на життя учасників бойових дій обмежений залежно від моменту та їх діяльності. Якщо вони вважаються «виключеними з бою», їхній захист від актів убивства гарантується так само, як і цивільним особам (ст. 12 і ст. 50 Женевської конвенції 1949 р. про поліпшення долі поранених і хворих у діючих збройних силах) [14]. Під час військових дій єдиною законною метою, якої повинні прагнути досягти держави, є *послаблення військових сил противника*. Якщо є можливість лише завдати шкоди, не вбиваючи, то принцип необхідності накладає лише нанесення шкоди.

Порівняння захисту права на життя між міжнародним гуманітарним правом і міжнародним правом з прав людини. Право на життя захищається по-різному в міжнародному праві з прав людини і міжнародному гуманітарному праві. Шляхи визначення того, чи є вбивство людей незаконним, різні. У розділі міжнародного права з прав людини виділяють наступні ключові маркери: Якщо вбивство є результатом дій державних органів, чи було застосування смертної кари

законною метою? Чи це було конче необхідно для досягнення поставленої мети? Якщо жертва стала результатом приватних дій, чи вжили компетентні державні органи відповідні превентивні дії? Чи держава на етапі планування та контролю за діями поліції вжила всіх можливих заходів, щоб звести до мінімуму ймовірність застосування сили та появи жертв серед цивільного населення? Чи держава ретельно та ефективно розслідувала причини нещасного випадку?

Згідно з міжнародним гуманітарним правом, наступні маркери показують законність вбивства: Чи відбулося вбивство в контексті міжнародного збройного конфлікту чи в контексті неміжнародного збройного конфлікту? Який був статус загиблого, учасник бойових дій чи цивільна особа? Чи були законними засоби і методи, які використовувалися у військових діях? Якщо жертвою була цивільна особа, чи був напад невідвільним чи здійсненим без належних запобіжних заходів?

Інша відмінність між нормами гуманітарного та міжнародного права з прав людини полягає в наступному: у той час як у міжнародному гуманітарному праві захист життя є різним під час міжнародних збройних конфліктів і неміжнародних збройних конфліктів, у міжнародному праві з прав людини захист життя не змінюється залежно від ситуації.

Отже, під час збройних конфліктів застосовуються як норми міжнародного права з прав людини, так і норми міжнародного гуманітарного права. Міжнародне гуманітарне право можна розглядати як додатковий орган, який забезпечує захист права на життя, передбачене

нормами міжнародного права з прав людини. Якщо існує суперечність між положеннями міжнародного права з прав людини і положеннями міжнародного гуманітарного права, виникає питання про те, яке правило є більш надійним і придатним для обставин справи. Величезні та очевидні протиріччя між двома гілками зустрічаються рідко, оскільки вони обидві сходяться за кількома ознаками, і обидві намагаються максимально захистити право на життя під час збройного конфлікту. Ретельний і глобальний підхід до двох галузей права є адекватним інструментом для того, щоб запропонувати найвищий можливий рівень захисту права на життя під час збройних конфліктів, коли право на життя стає надзвичайно вразливим.

Література:

1. Marci Hoffman. International human rights law. Electronic resource guide. 2013. 35 p.
2. Міжнародне гуманітарне право: посібник для юриста / М.М. Гнатівський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель; за ред. Т.Р. Короткого. Київ-Одеса: Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2017. 145 с.
3. Panagiotis Kontakos. The Right to Life in Armed Conflict. 2020. URL: <https://thesafiablog.com/2020/04/30/the-right-to-life-in-armed-conflict/> (дата звернення: 10.08.2022 р.).

4. Samantha Besson. The Sources of International Human Rights Law: How General is General International Law? The Oxford Handbook of the Sources of International Law, Oxford University Press, 2017. 41 p.
5. The main sources of international humanitarian law. URL: file:///C:/Users/UzhNU/Downloads/handout_2_-_the_main_sources_of_international_humanitarian_law.pdf (дата звернення: 11.08.2022 р.).
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 11.08.2022 р.).
7. American convention on human rights «Pact of San Jose, Costa Rica». 1969. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.oas.org/dil/treaties_b-32_american_convention_on_human_rights.pdf (дата звернення: 11.08.2022 р.).
8. African Charter on Human and Peoples' Rights. 1981. URL: file:///C:/Users/UzhNU/Downloads/banjul_charter.pdf (дата звернення: 11.08.2022 р.).
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Рада Європи. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
10. Judgement of the European Court of Human Rights in the case «Stewart v. United Kingdom» on 16 December, 2003 (Application № 25185/02). URL: [file:///C:/Users/UzhNU/Downloads/STEWART%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/UzhNU/Downloads/STEWART%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20(1).pdf) (дата звернення: 12.08.2022 р.).

11. Judgement of the European Court of Human Rights in the case «Kaya v Turkey» on 19 February, 1998 (Application № 158/1996/777/978). URL:https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_22729-93 (дата звернення: 12.08.2022 р.).
12. Judgement of the European Court of Human Rights in the case «Ahmet Ozkan v. Turkey» on 6 April, 2004 (Application № 21689/93). URL: <file:///C:/Users/UzhNU/Downloads/Ahmet%20C3%96zkan%20and%20Others%20v.%20Turkey.pdf> (дата звернення: 12.08.2022 р.).
13. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990 р. № 1. Ст. 25.
14. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949 р. ООН. *Офіційний вісник України*. 2010 р. № 62. Ст. 77.

ЗМІСТ

Батанов О.В. Муніципально-правовий механізм забезпечення права людини на життя в умовах війни та миру	4
Батанова Н.М. Стратегія розвитку законодавства про права людини в умовах викликів російсько-української війни та післявоєнного відновлення України	11
Берч В.В. Роль громадянського суспільства у здійсненні судової влади в умовах війни	18
Бисага Г.Ю. До питання про утвердження та забезпечення права власності в умовах війни та збройного конфлікту	21
Бисага Ю.М. Забезпечення основоположного права на життя крізь призму воєнного часу	29
Васильчук Л.Б. До питання про взаємодію норм міжнародного права з прав людини та міжнародного гуманітарного права в аспекті гарантування права людини на життя	36
Вишневська М.М. До питання про розмежування правової категорії «конституційно-правова відповідальність» та суміжних понять	46
Заборовський В.В. Роль держави в забезпеченні функціонування інституту підвищення кваліфікації адвоката як одна з умов існування незалежності його правового статусу	51
Іванов А.Б. Застосування принципу «Rechtsstaat» у формуванні суддівського корпусу Німеччини	57
Продан В.І. Загальні та спеціальні конституційно-правові принципи права на освіту: вітчизняне та міжнародно-правове регулювання	61